

בראשית פרק כח

(ו) ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה: (יא) ויפגע במקום וילן שם פי בא השמש ויקח מאבני המקום וישם מראשיתיו וישפב במקום ההוא: (יב) ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עלים וירדים בו: (יג) והנה יקוק נצב עליו ויאמר אני יקוק אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה וילזרעך: (יד) והנה זרעך כפפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה ונברכו בך כל משפחות האדמה וברזעך: (טו) והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך והשבתיך אל האדמה הזאת פי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך: (טז) וייקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש יקוק במקום הזה ואנכי לא ידעתי: (יז) ויירא ויאמר מה נזרא המקום הזה אין זה פי אם בית אלהים וזה שער השמים: (יח) וישפס יעקב בבקר ויקח את האבן אשר שם מראשיתיו וישם אתה מצבה ויצק שמן על ראשה: (יט) ויקרא את שם המקום ההוא בית אל ואלם לוי שם העיר לראשנה: (כ) ויזר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבש:

רש"י

(ו) ויצא יעקב - על ידי שבשביל שרעות בנות כנען בעיני יצחק אביו הלך עשו אל ישמעאל, הפסיק הענין בפרשתו של יעקב וכתוב (לעיל כח ו) וירא עשו כי ברח גוי, ומשגמר חזר לענין הראשון: **ויצא יעקב מבאר שבע** - לא היה צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה, ולמה הזכיר יציאתו, אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם, שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה, יצא משם פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה וכן (רות א ז) ותצא מן המקום, האמור בנעמי ורות: **וילך חרנה** - יצא ללכת לחרן: (יא) ויפגע במקום - לא הזכיר הכתוב באיזה מקום אלא במקום הנזכר במקום אחר, הוא הר המוריה שנאמר בו (לעיל כב ד) וירא את המקום מרחוק: **ויפגע** - כמו (יהושע טז ז) ופגע ביריחו, (שם יט יא) ופגע בדבשת. ורבותינו פירשו לשון תפלה כמו (ירמיה ז טז) ואל תפגע בי, ולמדנו שתקן תפלת ערבית. ושנה הכתוב ולא כתב ויתפלל, ללמד שקפצה לו הארץ, כמו שמפורש בפרק גיד הנשה (חולין צא ב): **כי בא השמש** - היה לו לכתוב ויבא השמש. כי בא השמש, משמע ששקעה לו חמה פתאום שלא בעונתה כדי שילין שם: **וישם מראשותיו** - עשאן כמין מרזב סביב לראשו שהיה ירא מפני חיות רעות. התחילו מריבות זו עם זו, זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו, וזאת אומרת עלי יניח, מיד עשאן הקב"ה אבן אחת, וזהו שנאמר (פסוק יח) ויקח את האבן אשר שם מראשותיו: **וישכב במקום ההוא** - לשון מיעוט באותו מקום שכב, אבל ארבע עשרה שנים שמש בבית עבר לא שכב בלילה, שהיה עוסק בתורה: (יב) **עולים ויורדים** - עולים תחלה ואחר כך יורדים, מלאכים שלווהו בארץ אין יוצאים חוצה לארץ ועלו לרקיע, וירדו מלאכי חוצה לארץ ללותו: (יג) **נצב עליו** - לשמרו: **ואלהי יצחק** - אף על פי שלא מצינו במקרא שייחד הקב"ה שמו על הצדיקים בחייהם לכתוב אלהי פלוני, משום שנאמר (איוב טו טו) הן בקדושו לא יאמין, כאן ייחד שמו על יצחק לפי שכהו ענינו וכלוא היה בבית, והרי הוא כמת, ויצר הרע פסק ממנו: **שכב עליה** - קיפל הקב"ה כל ארץ ישראל תחתיו, רמז לו שתהא נוחה ליכבש לבניו: (יד) **ופרצת** - וחזקת, כמו (שמות א יב) וכן יפרוץ: (טו) **אנכי עמך** - לפי שהיה ירא מעשו ומלבן: **עד אשר אם עשיתי** - אם משמש בלשון כי: **דברתי לך** - לצרכך ועליך, מה שהבטחתי לאברהם על זרעו, לך הבטחתי ולא לעשו, שלא אמרתי לו כי יצחק יקרא לך זרע, אלא כי ביצחק, ולא כל יצחק. וכן כל לי ולך ולו ולהם הסמוכים אצל דיבור, משמשים לשון על, וזה יוכיח, שהרי עם יעקב לא דיבר קודם לכן: (טז) **ואנכי לא ידעתי** - שאילו ידעתי לא ישנתי במקום קדוש כזה: (יז) **כי אם בית אלהים** - אמר רבי אלעזר בשם רבי יוסי בן זמרא הסולם הזה עומד בבאר שבע ואמצע שיפועו מגיע כנגד בית המקדש, שבאר שבע עומד בדרומה של יהודה, וירושלים בצפונה בגבול שבין יהודה ובנימין, ובית אל היה בצפון של נחלת בנימין בגבול שבין בנימין ובין בני יוסף, נמצא סולם שרגליו בבאר שבע וראשו בבית אל מגיע אמצע שיפועו נגד ירושלים. וכלפי שאמרו רבותינו שאמר הקב"ה צדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה, ועוד אמרו יעקב קראה לירושלים בית אל וזו לוי היא ולא ירושלים ומהיכן למדו לומר כן. אומר אני שנעקר הר המוריה ובא לכאן, וזהו היא קפיצת הארץ האמורה בשחיטת חולין (חולין צא ב), שבא בית המקדש לקראתו עד בית אל, וזהו ויפגע במקום. [ואם תאמר וכשעבר יעקב על בית המקדש מדוע לא עכבו שם, איהו לא יהיב לביה להתפלל במקום שהתפללו אבותיו, ומן השמים יעכבוהו, איהו עד חרן אזל כדאמרין בפרק גיד הנשה (חולין צא ב), וקרא מוכיח וילך חרנה, כי מטא לחרן אמר אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו, יהב דעתיה למהדר וחזר עד בית אל וקפצה לו הארץ]: **מה נורא** - תרגום מה דחילו אתרא הדין. דחילו שם דבר הוא, כמו סוכלתנו, וכסו למלבש: **וזה שער השמים** - מקום תפלה לעלות תפלתם השמימה. ומדרשו שבית המקדש של מעלה מכוון כנגד בית המקדש של מטה: (כ) **אם יהיה אלהים עמדי** - אם ישמור לי הבטחות הללו שהבטיחני להיות עמדי, כמו שאמר לי (פסוק טו) והנה אנכי עמך: **ושמרני** - כמו שאמר לי (פסוק טו) ושמרתיך בכל אשר תלך: **ונתן לי לחם לאכול** - כמו שאמר (פסוק טו) כי לא אעזבך, והמבקש לחם הוא קרוי נעזב, שנאמר (תהלים לו כה) ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם:

רמב"ן לבראשית פרק כח

(יב) והנה שלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו - הראהו בחלום הנבואה כי כל הנעשה בארץ נעשה על ידי המלאכים והכל בגזרת עליון עליהם, כי מלאכי אלהים אשר שלח ה' להתהלך בארץ לא יעשו קטנה או גדולה עד שובם להתיצב על אדון כל הארץ לאמר לפניו התהלכנו בארץ והנה יושבת בשלוח או מלאה חרב ודם, והוא יצוה עליהם לשוב לרדת בארץ ולעשות דברו: והראהו כי הוא יתברך נצב על הסלם ומבטיחו ליעקב בהבטחה גדולה, להודיע שהוא לא יהיה ביד המלאכים אבל יהיה חלק ה' ויהיה עמו תמיד, כמו שאמר והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך, כי מעלתו גדולה משאר הצדיקים שנאמר בהם (תהלים צא יא) כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך: ועל דעת רבי אליעזר הגדול (פרקי דר"א לה) היתה זאת המראה כענין בין הבתרים לאברם, כי הראהו ממשלת ארבע מלכיות ומעלתם וירידתם, וזה טעם "מלאכי אלהים" כמו שנאמר בדניאל (י כ, יג) שר מלכות יון, ושר מלכות פרס, והבטיחו כי הוא יתעלה יהיה עמו בכל אשר ילך בנייהם וישמרנו ויצילנו מידם. אמרו (שם בפדר"א) הראה לו הקב"ה ארבע מלכיות מושלן ואבדן, הראהו שר מלכות בבל עולה שבעים עוקים ויורד, והראהו שר מלכות מדי עולה חמישים ושנים עוקים ויורד, והראהו שר מלכות יון עולה מאה ושמונים עוקים ויורד, והראהו שר מלכות אדום עולה ואינו יורד, אמר לו יעקב אך אל שאול תורד (ישעיה יד טו), אמר לו הקב"ה אם תגביה כנשר וגו' (עובדיה א ד):

בראשית פרק לברמב"ן

(א) וַיִּשְׁפֹּם לָבֶן בְּבִקְרָו וַיִּנְשֹׁק לְבָנָיו וְלִבְנוֹתָיו וַיְבָרֶךְ אֶתְהֶם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לָבֶן לְמִקְמוֹ: (ב) וַיַּעֲקֹב הֵלֶךְ לְדָרְכוֹ וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים:

(ב) ויפגעו בו מלאכי אלהים - לשון רש"י, מלאכי ארץ ישראל יצאו לקראתו. מחנים, שתי מחנות של חוצה לארץ באו עמו עד כאן ושל ארץ ישראל יצאו לקראתו. ואני תמה בזה, שהרי עדיין לא הגיע יעקב לארץ ורחוק היה משם ושלח מלאכים אל עשו מרחוק, ושם (להלן לב כג) נאמר ויעבור את מעבר יבק, שהוא "יבק הנחל גבול בני עמון" (דברים ג טז), שהוא דרומית מזרחית לארץ ישראל, ועדיין יש לו לעבור גבול בני עמון ומואב ואחרי כך ארץ אדום. ותחלת ביאתו בארץ בשכס היה שנאמר (להלן לג יח) ויבא יעקב שלם עיר שכס אשר בארץ כנען. אבל היתה המראה הזאת ליעקב כאשר בא בגבול אויביו להודיעו כי רבים אשר אתו מאשר אתם. ונקרא שם המקום מחנים, כי כן הדרך בשמות. או מחנים, מחנהו ומחנה העליונים, לומר כי מחנהו בארץ כמחנה המלאכים, כלם מחנות אלהים, מברכים לו ומוודים בייחודו יתברך שמו לעולמים:

פ' אברבנל לבראשית כח, יב-טו

ומפני זה נראה לי לפרש המראה בדרך אחרת, מתייחסת ליעקב ולזמן ולמקום ההוא, ואתה המעיין תן חלק לשבעה וגם לשמונה פירושי החכמים והמפרשים אשר זכרתי, ולבך תשית לדעתך. ואתה תבחר היותר ישר ומתקרב לשכל:

ואומר שיעקב מפחדו מן עשו שיהרגהו ובהיותו בורח מפניו, עני ודל יחיד ומתנכר, אולי שכבר היה מתחרט ממה שסיכן עצמו בלקיחת הברכות, באמרו: שמא לא ישר בעיני האלהים מה שעשה לאחיו ויביא עליו קללה ולא ברכה. ולכן סבב יתברך ביאתו לאותו מקום בהר המוריה ושילין שמה. והראהו בחלומו נבואה אלהית קיום הברכות אשר ברכו אביו בו ובזרעו, ושרצה אלהים את מעשיו. והבטיחו שלא יפחד מעשו כי הוא יצילהו ממנו. ולפי שהיו הייעודים האלהיים שיעיד הקדוש ברוך הוא לאברהם שלושה סוגים: דבקות ההשגחה והשפע בו ובזרעו, וירושת הארץ הקדושה, וריבוי זרעו. והם אשר נכללו בברכות יצחק. לכן בזאת המראה נתקיים כל זה ליעקב מהאל יתברך. כי הוא הראהו ראשונה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה - להודיעו שבמקום ההוא ייבנה המקדש, ושם יהיה השפע ודבקות ההשגחה העליונה אשר יעד לאברהם על זרעו. כאילו היה שם סולם מוצב ארצה, קצהו בקודש הקודשים, וקצהו מגיע השמימה, שמשם ירד בו השפע האלהי והשגחתו על אותו מקום מיוחד וקדוש. ומפני אותו קשר וייחס עצום, שהיה מאותו מקום שפל מקום מקדשנו, לשמי ה' - יהיו מלאכי אלהים עולים ויורדים בו, שהם מלאכי עליון שלוחי השגחתו, שהם עולים עם ריח הקרבנות ותפילות המתפללים במקום ההוא, ויורדים להושיעם ולהצילם ולהשפיע עליהם טובות כיד המלך:

ולהורות על עולם הדבקות ומעלת ההשגחה, אמר: "והנה ה' נצב עליו" - על יעקב שתדבק השגחתו בו, כמו שאמר לאברהם (לעיל יז, ח): "והייתי להם לאלהים". והמשיך מאמרו: "אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק". רוצה לומר, הנה המקום הזה אשר הכינותי, הוא להידבק שכינותי והשגחתי בהשגחתך כמו שיעדתי לאברהם וליצחק. והנה אמר באברהם מילת 'אביך', להגיד שהוא יירש כל יעודיו כאילו היה אברהם אביו והוא היה בנו בלבד, לא ישמעאל ולא עשו ולא בני קטורה, כי בו לבדו ייקרא לו זרע, לא בהם (נדריים לא, א). וביצחק לא הוצרך לומר כן, לפי שהוא כבר נתן לו הברכה וירושת הייעודים ההם כמו שנזכר (לעיל כו, ג-ה). הרי שביאר לו בזה שהיה מקיים בידו כל יעודי אברהם והברכה אשר ברכו יצחק. והיתה אם כן המראה הזאת מתייחסת לענין יעקב ולמקום ההוא, והותרה בזה השאלה השנייה:

שפת אמת לפרשת ויצא [תרל"ט]

בפסוק **והנה סולם מוצב ארצה כו'** ולא כתיב נצב. כי סולם זה צריך האדם להעמידו כאשר מתקן מלא קומתו. והוא הוא הסולם שגופו למטה ונשמתו מגיע השמימה ומלאכי אלקים עולים ויורדים בו. כי גופו למטה מהם. ושרש נשמתו למעלה מהם. לכן אדם נקרא מהלך בכל אלה המדריגות של הסולם. כי בודאי סולם זה כולל כל שרשי נשמות בני אדם. ונודע כי כל מה שנמצא בכלל נמצא בפרט. כי האדם נקרא עולם קטן. לכן יש בכל אחד ככל אלה המדריגות. וכתוב אח"כ ויירא כו'. כי כך צריך להיות ע"י השגת המדריגות שרואה האדם עד היכן כח נשמתו מגעת. ואשר כל התחתונים והעליונים תלויין בו. צריך ליפול עליו אימה ופחד ביותר. לכן ג"כ וידר נדר כו'. אף שהבטיחו הבורא ית'. אמרו חכמים שאין הבטחה לצדיקים. הוא ג"כ מתישב לפי הנ"ל. שהאדם המהלך ונשתנה בכל עת ועת מן דרגא לדרגא במדריגות הסולם הנ"ל. נמצא תמיד הולך בדרך חדש לגמרי. וצריך סייעתא דשמיא ביותר בכל עת כנ"ל:

Rembrandt, *Jacob's Dream*

Visit www.atid.org/shiur for audio recordings, Podcasts, or to sign-up to receive sources in advance.
Visit www.WebYeshiva.org to sign up for Rabbi Brovender's fully interactive, online Yeshiva.